

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Калініченко Надія Андріївна – професор, доктор педагогічних наук, професор кафедри біології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Заслужений учитель України.

Коло наукових інтересів: організація навчально-виховного процесу в сучасній школі; педагогіка вищої школи; вивчення педагогічної спадщини педагогів-гуманістів В.О. Сухомлинського, І.Г. Ткаченка, О.А. Захаренка.

УДК 371.124

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВИКЛАДАЧА

Валерій РАДУЛ (Кіровоград)

Лише у студентів педагогічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку педагогічних кадрів та вчителів спостерігається значна кореляційна залежність між рівнем соціальної зрілості і педагогічної майстерності особистості. У школярів, які обрали професію вчителя, і курсантів військових училищ ця залежність не спостерігається. Отже, соціальна зрілість майбутнього педагога містить у своїй структурі й зміст педагогічної майстерності. Відповідно особистість студента — майбутнього педагога відрізняється від особистості студентів інших видів навчальних закладів. У нашому дослідженні аналіз розвитку соціальної зрілості студентів у громадській діяльності доповнювався даними педагогічної майстерності, які подано за допомогою таблиці 1.

Майбутній педагог, який володіє елементами педагогічної майстерності, розглядає зміст навчання не лише в знаннях, а в здатності переносити ці знання в особистісну площину розвитку, у бачення їх доцільного змісту. За мету виховання він бере завдання щодо формування особистісної позиції на основі системи переконань, які не повинні зводитися тільки до певної суми знань. Тобто основним у навчанні є не конкретні навички або знання, а розвиток особистісних сил, які задіяні в процесі навчання.

Дослідно-експериментальні дані частотних розподілів педагогічної майстерності майбутнього педагога свідчать про те, що ті студенти, які беруть активну участь у громадській діяльності, характеризуються числовим проміжком 4,0 - 4,5 (за запропонованою 5-ти бальною шкалою оцінювання). Ті, хто не бере участі у відповідній діяльності, - 3,5 - 4,0. Це підтверджує існування різниці в ступені виявлення педагогічної майстерності двох вибірових сукупностей респондентів.

Така різниця існує внаслідок того, що педагогічна майстерність майбутнього викладача має тісний взаємозв'язок із його

соціальною зрілістю. Цей взаємозв'язок виявляється в тому, що від рівня соціальної зрілості залежить рівень педмайстерності майбутнього викладача. Нами встановлено, що ті студенти, які беруть участь у громадській діяльності, мають вищий рівень соціальної зрілості в порівнянні з тими, хто такого навантаження не виконує. Отже, студенти-активісти мають і вищий рівень "виявлення" педагогічної майстерності порівняно зі своїми колегами. Набутий соціальний досвід у процесі громадської діяльності є необхідною основою вироблення і формування елементів педагогічної майстерності майбутнього педагога. Між двома вибіровими сукупностями студентів спостерігається суттєва різниця. Дані рангового аналізу відповідних груп студентів подано за допомогою таблиці 2.

Таблиця 1

Частотний розподіл студентів з вказаними інтервалами індексу педагогічної майстерності "М", станом на лютий 2014 р.

Студенти, які беруть участь у громадській діяльності (N- 45 осіб)

-	-	1	1	18	20	5
---	---	---	---	----	----	---

Студенти, які не беруть участь у громадській діяльності (N-45 осіб)

-	-	1	7	15	16	6
---	---	---	---	----	----	---

Шкала інтерва- 1,0 1,5 2,0 2,5 3,0 3,5 4,0 4,5 5,0 лів "М"

Педагогічна майстерність формується інтенсивніше у студентів, які беруть участь у громадській діяльності. Вона пов'язана із формуванням соціальної зрілості і отже, в громадській діяльності ефективно формується через зміст соціальної активності. На першому ранговому місці у студентів, які залучені до громадської діяльності розміщений індикатор

“Знання навчальних курсів основної спеціальності”. Друге рангове місце займає індикатор “Знання основ психології і педагогіки”. Ці види діяльності передбачають оволодіння певною системою знань, яка є необхідною для професійної діяльності майбутнього викладача.

Опанування системою знань можна характеризувати як специфічну діяльність. Особливістю її є те, що вона універсальна, оскільки утворює основу оволодіння будь-якою іншою діяльністю. На основі засвоєних знань педагог формує в учнів певний соціальний досвід. Цей досвід перетворюється й удосконалюється у навчанні в зв'язку з доповненням його новими знаннями і вміннями і

знає переорієнтації за рахунок включення нових знань і вмінь у системи уже наявного досвіду.

Знання, якими оволодіває вихованець в процесі навчання, допомагають студенту набувати нові знання і виконувати певні дії у своєму досвіді і змінювати попередній досвід. Тобто знання навчальних курсів основної спеціальності є засобом зміни життєвого і професійного досвіду. Діяльність стосовно оволодіння знаннями фахових дисциплін ми розглядаємо як діяльність щодо самозміни, саморозвитку, що тягне за собою якісні зміни у структурі соціальної зрілості майбутнього педагога.

Таблиця 2

Ранговий аналіз змісту індикаторів педагогічної майстерності студентів, які беруть і не беруть участь у громадській діяльності, станом на лютий 2014 р.

Категорія досліджуваних	Індикатори педагогічної майстерності								
	Знання навчальних курсів основної спеціальності	Знання основ психології і педагогіки	Прагнення до організації спільної роботи з учнями	Прагнення утвердити себе в колективі	Здатність розуміти поведінку людини	Здатність активно впливати на інших	Уміння грамотно і переконливо викладати свої думки	Уміння організувати інших людей	
Студенти, які беруть участь у громадській діяльності (експериментальна група) (N=45 осіб)	1	2	5	6,5	3	6,5	4	8	
Студенти, які не беруть участі у громадській діяльності (контрольна група) (N=45 осіб)	2	4	1	7	6	5	3	8	

У педагогічній практиці про якість і ефективність роботи педагога, його майстерність здебільшого прийнято говорити за результатами діяльності вихованців, за показниками їх навчання і поведінки. Але ці показники не створюють об'єктивних умов для оцінювання рівня педагогічної майстерності педагога. Успішність вихованців з певного навчального предмета складається під впливом не лише педагога-предметника, а залежить від усієї сукупності впливів – навколишнього соціального середовища, шкільного соціуму, сім'ї, суспільства тощо.

У студентів-активістів сильним фактором формування педагогічної майстерності є “Знання основ психології і педагогіки”. Знання з цих

навчальних предметів дають можливість застосувати свою діяльність щодо пошуку закономірностей педагогічного процесу з метою найефективніше реалізувати завдання, поставлені суспільством перед освітою.

Ми розглядаємо педагогічний процес, з одного боку, як саморух, а з іншого, – це керований процес, який відбувається за допомогою розв'язання нескінченного ряду педагогічних завдань, підпорядкованих завданням суспільства. Вивчаючи основи педагогіки, майбутній педагог вивчає об'єктивні і суб'єктивні соціальні і природні фактори виховання, співвідношення його цілей і засобів, потенційних і реальних можливостей. На основі одержаних знань він у змозі здійснювати

пошуки закономірностей в галузі управління і педагогічного аналізу кожного компонента педагогічного процесу. Отже, вивчаючи основи педагогічної науки, майбутній педагог зорієнтований на можливу систему дій, спрямованих на досягнення завдань педагогічних систем, а також на виявлення такої системи дій, яка найкраще задовільняла б наявну мету. Щодо знання основ психології, то потрібно акцентувати увагу на тому, що педагог сьогодні проводить роботу щодо вивчення людської особистості. Вивчити і пояснювати особливості особистості вихованця ефективно можна тільки проводячи дослідження.

Відомо, що ми пізнаємо себе за допомогою своїх реакцій на ситуації, в які ми потрапляємо. Такими реакціями є не лише наші жести або слова, але і те, як ми інтерпретуємо ці ситуації і ці відповіді. Тобто, якщо в усіх випадках людина пізнається шляхом спостереження за її діями, то за допомогою експерименту можна пояснити реакцію та інтерпретацію учнем своїх власних актів.

Перше рангове місце у студентів, які не виконують громадського навантаження, займає індикатор "Прагнення до організації спільної роботи з учнями". Оскільки ця група студентів не має значного соціального досвіду, який необхідний для професійного становлення педагога, то в процесі діяльності у цьому напрямку вони оволодівають таким досвідом.

У студентів, які не беруть участі у громадській діяльності, на другому ранговому місці знаходиться індикатор "Знання навчальних курсів основної спеціальності". Це значить, що практично для усіх студентів майбутніх педагогів знання з фахових дисциплін є основою не лише їх педмайстерності, але і необхідною умовою діяльності педагога взагалі.

Для обох груп студентів на останньому ранговому місці знаходиться індикатор "Уміння організувати інших людей". Таку ситуацію для

студентів-активістів ми пояснюємо тим, що в процесі постійної своєї громадської діяльності вони мають справу із організацією інших студентів у напрямку виконання певного завдання. В більшості випадків ці студенти не відчують проблем щодо цього виду діяльності. А отже, вони впевнені в тому, що в разі необхідності зможуть реалізувати завдання по організації й активному впливу на інших людей.

Щодо студентів, які не беруть участі у громадській діяльності, то для них цей напрямок створює додаткові проблеми. Для того, щоб виявити себе у цьому напрямку діяльності, необхідно бути залученим до певної громадської діяльності.

Види діяльності, до яких залучені студенти в процесі вузівської підготовки по різному формують їхню соціальну зрілість. Позитивний ефект спостерігається тоді, коли студенти за допомогою різноманітних форм студентського самоврядування залучаються до активного громадського життя. Впровадження у життєдіяльність навчальних закладів методики громадської атестації студентів на основі оцінок соціальної зрілості особистості дає можливість визначити рівень розвитку як окремого студента, так і академічних груп. А це в свою чергу дозволяє виробляти і реалізувати систему діяльності факультету у напрямку формування високого рівня соціальної зрілості студентів.

Соціальна зрілість майбутнього педагога відрізняється від аналогічного стану розвитку особистості студентів інших видів навчальних закладів (сільськогосподарських, будівельних, медичних тощо) тим, що у студентів-педагогів формується соціально-педагогічна зрілість. Педагогічний компонент у змісті соціальної зрілості нами фіксувався у вигляді індексу педагогічної майстерності, експериментальні значення якого для студентів, що виконують і не виконують дипломні дослідження, подано за допомогою таблиці 3.

Таблиця 3

Частотний розподіл студентів з вказаними інтервалами індексу педагогічної майстерності "М" станом на лютий 2014 р.

Студенти, які виконують кваліфікаційні дослідження (N = 32 особи)	-	-	-	1	1	11	14	5	-
Студенти, які не виконують кваліфікаційні дослідження (N = 32 особи)	-	-	2	6	9	10	4	1	-
Шкала інтервалів "М"	1,0	1,5	2,0	2,5	3,0	3,5	4,0	4,5	5,0

Майбутній педагог повинен уміти не просто розуміти завдання, які перед ним постають, але і формулювати їх на основі мети та аналізу тієї соціальної і педагогічної ситуації, в умовах якої він буде працювати. В цьому криється початок

реалізації соціальної позиції студента як майбутнього педагога. Оволодіння студентів елементами майстерності виховання передбачає оволодіння ними навичками і вміннями розв'язувати педагогічні завдання у

найрізноманітніших ситуаціях. Оскільки педагогічна діяльність спільна, а провідна роль у ній належить як організатору педагогічного процесу педагогу, відповідно педагогічна майстерність педагога зумовлює творчість вихованців.

Майбутній педагог приймає рішення стосовно стратегії впливу на основі аналізу педагогічної ситуації, рівня підготовленості вихованців і оцінки можливостей у застосуванні засобів педагогічного впливу.

Із таблиці 3 дані частотних розподілів педагогічної майстерності майбутнього педагога підлягають нормальному розподілу. Вибіркову сукупність студентів, які виконують кваліфікаційні дослідження, характеризує

інтервал 4,0-4,5, а вибіркочну сукупність студентів, що не беруть участь у відповідній діяльності, - інтервал 3,5-4,0. Між даними двома сукупностями існує різниця в ступені виявлення студентами елементів педагогічної майстерності в процесі формування соціальної зрілості майбутнього педагога у період навчання у ВНЗ. Наявність існування такої різниці зумовлена тим, що студенти, які виконують кваліфікаційні дослідження, одержують ґрунтовніші і якісніші знання, які необхідні для вироблення педагогічної майстерності, оскільки вони виконують кваліфікаційні роботи з педагогіки та методики викладання одного із шкільних предметів.

Таблиця 4

Ранговий аналіз змісту індикаторів педагогічної майстерності студентів які виконують та не виконують кваліфікаційні роботи, станом на лютий 2014 року

Індикатори педагогічної майстерності

Категорія досліджуваних	Знання навчальних курсів основної спеціальності	Знання основ психології і педагогіки	Прагнення до організації спільної роботи з учнями	Прагнення утвердити себе в колективі	Здатність розуміти поведінку людини	Здатність активно впливати на інших	Уміння ґрамотно переконливо викладати свої думки	Уміння організовувати інших людей
Студенти, які виконують кваліфікаційні дослідження (експериментальна група) (N=32 особи)	2,5	1	4	8	6	7	2,5	5
Студенти, які не беруть участі у виконанні кваліфікаційних досліджень (контрольна група) (N=32 особи)	3,5	2	5	7	1	7	3,5	7

Крім цього, вони в процесі науково-дослідної діяльності набувають більшого соціального досвіду порівняно з тими студентами, які не беруть участі в такій діяльності.

На першому ранговому місці у студентів, які виконують кваліфікаційні дослідження, знаходиться індикатор “Знання основ психології і педагогіки”. Основним завданням соціально зрілого педагога є завдання щодо формування соціальної зрілості особистості вихованця. Шляхом встановлення рівня розвитку вихованців є застосування експериментальних методів дослідження. На основі одержаних результатів нашої дослідно-експериментальної роботи існує можливість застосування педагогічного аналізу і впливу на особистість вихованця. Експериментальний метод

дослідження в діяльності є одним із способів пізнання. Його основною ознакою є прагнення встановити систему стосунків, які перевіряються за допомогою експерименту. Завданням педагога-експериментатора є не лише реєстрація педагогічних фактів чи навіть стосунків. Завдання майбутнього педагога під час виконання кваліфікаційного дослідження – виробити у себе таке мислення, яке сприяло б експериментальному міркуванню.

Знання психології включають знання психічних процесів і стану розвитку особистості вихованця. Вивчає їх у залежності від умов життя, від того, як організована взаємодія учня із соціальним середовищем (тобто діяльність), а також із оточуючими людьми (спілкування).

Знання основ педагогіки забезпечує спеціальне конструювання необхідних ситуацій,

умов, за яких педагогічне явище або педагогічний вплив спостерігається найвиразніше.

Друге рангове місце у студентів-дослідників займає індикатор “Знання навчальних курсів основної спеціальності”. Головне завдання майбутнього педагога в процесі набуття знань з основної спеціальності є оволодіння системою понять у цій галузі так, щоб вміти легко оперувати, логічно і послідовно викладати навчальний матеріал. Педагогічна діяльність творча. Вона не має універсальних засобів на всі випадки життя. А отже, завдання соціально зрілого педагога вимагає постійного творчого пошуку, вміння знаходити шляхи реалізації соціальних завдань.

Активний вплив педагога на механізм значущості включає врахування ряду критеріїв, оцінок, якими інтуїтивно, але ще несвідомо користуються вихованці при формулюванні висновків про значення і сприйняття тих явищ і процесів, які вони вивчають. Активність сприйняття ідей у педагогічному процесі багато в чому залежить від логіки і послідовності думки педагога. Тобто в педагогічній діяльності необхідно враховувати механізми цілісності і осмисленості сприймання, які діють одночасно з механізмами його вибірковості й спрямованості. Домагатися узгодженості, збалансованої взаємодії цих операцій — значить забезпечити психологічний фундамент цілісного і осмисленого сприймання ідей у педагогічному процесі.

На останньому ранговому місці у студентів, які виконують кваліфікаційні роботи знаходиться індикатор “Прагнення затвердити себе в середовищі”. Цей вид діяльності не є ефективним для формування педагогічної майстерності тих студентів, які виконують кваліфікаційні дослідження, оскільки їх утвердження і становлення в академічній групі залежить від результатів, які вони досягають у процесі виконання кваліфікаційної роботи.

На першому ранговому місці у студентів, які не виконують кваліфікаційних досліджень, знаходиться індикатор “Здатність розуміти поведінку людини”. Це пояснюється тим, що ця група студентів, не беручи активної участі у життєдіяльності групи, факультету, університету, постійно зазнає певного “соціального тиску” з боку своїх товаришів по навчанню. А тому ці студенти намагаються докладати максимум зусиль для того, щоб самим не допускати ситуацій коли б можна було завдати іншим неприємностей. Тобто у цьому виді спілкування студенти, що не виконують кваліфікаційних досліджень максимально реалізують зусилля по виробленню об’єктивного ставлення до поведінки інших.

На другому ранговому місці у цієї групи студентів знаходиться індикатор “Знання основ психології і педагогіки”. За допомогою цього виду діяльності ця група студентів оволодіває необхідними для виявлення майстерності педагога педагогічними знаннями.

Останнє рангове місце у студентів, які не виконують кваліфікаційних досліджень, займає індикатор “Здатність активно впливати на інших”. Неефективність цього чинника у формуванні педагогічної майстерності майбутнього педагога пояснюється тим, що активно впливати на інших у позитивному напрямку можуть лише ті студенти, які мають активну життєву позицію. Студенти, які не залучені до участі в активних формах формування їх соціальної зрілості, відповідно не характеризуються високим рівнем активної життєвої позиції.

Для ефективного формування соціальної зрілості майбутнього педагога необхідно у вищому навчальному закладі залучати усіх студентів до обов’язкового виконання кваліфікаційних робіт і захисту їх результатів перед державними екзаменаційними комісіями. Це сприятиме не лише поліпшенню якості успішності студентів, а також виробленню у них навичок самостійної, дослідницької діяльності.

Найбільш ефективними видами діяльності щодо формуванні соціальної зрілості особистості майбутнього педагога у науково-дослідній діяльності є: робота з вихованцями за програмою педпрактики; поліпшення якості своєї успішності; проведення дослідження під контролем викладача.

Більшість кваліфікаційних досліджень зорієнтовані на особливості навчання та виховання вихованців. Відповідно, особливої уваги заслуговує участь студентів у педагогічній практиці. В тих школах, де студенти проходять педпрактику, поки що переважає пасивно спостережлива робота студентів. За діючими навчальними програмами з педагогічної практики не передбачено активної навчально-виховної роботи студента по виконанню планів роботи класного керівника та вчителя-предметника. Тобто студент переймає той досвід роботи, який він спостерігає у діяльності вчителів. Ця ситуація має місце тому, що вузівські викладачі не завжди орієнтують студентів на оволодіння методикою навчання і виховання в поєднанні з процесом наукової діагностики розвитку особистості вихованців у взаємозв’язку з педагогічними впливами, що реалізуються. А тому безперервна педагогічна практика повинна ґрунтуватися на основі програми та організації науково-дослідної діяльності студентів, починаючи з першого курсу навчання.

Результати цього дослідження показують, що: науково-дослідна діяльність студентів є ефективним фактором формування їх соціальної зрілості; студенти різних курсів, факультетів і спеціальностей по-різному ставляться як до самої організації науково-дослідної діяльності, так і до результатів досліджень; успіхи студентів-дипломників корелюються із змістом навчально-педагогічної діяльності, а студентів, які не виконують кваліфікаційних досліджень, із участю в праці і громадській роботі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Радул В. В. Діагностика особистості майбутнього вчителя: монографія / В. В. Радул. – К.: Вища шк., 1995. – 150 с.
2. Радул В. В. Фактори соціальної зрілості студентів педвузу / В. В. Радул. – К., 1994. – 144 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Радул Валерій Вікторович — доктор педагогічних наук, професор, завідувачий кафедрою педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: дослідження соціально-професійного розвитку особистості.

УДК 37.014:7

**ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ**

Алла РАСТРИГІНА (Кіровоград)

Постановка проблеми. Нова версія “Закону про вищу освіту”, що наразі впроваджується у вітчизняний освітній простір, спрямована на проведення низки реформ, задекларованих Міністерством освіти і науки України й спрямованих на де бюрократизацію та демократизацію вищої школи, надання ВНЗ більших прав й автономії, на відкритість та інтегрованість вищої освіти в європейське культурне середовище.

Поставлені перед вищою школою завдання щодо переходу на західноєвропейську модель освіти з метою подолання бар’єрів між вітчизняною та європейською освітніми системами, зумовили широку апробацію останньої в галузі педагогічної теорії і практики. Незважаючи на деякі сумніви з боку певної частини українського освітнього співтовариства щодо доцільності автоматичного перенесення західних теорій, моделей, засобів й методології педагогічної науки без урахування соціально-історичного досвіду [2, с.47] й культурного контексту вітчизняної педагогічної науки і практики, в ролі нової парадигми вітчизняної освіти, міцно утвердився й був закріплений в нормативних документах в якості обов’язкового компетентнісний підхід з модульно-рейтинговою системою оцінки якості освіти в її блочно-модульному варіанті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Екстраполяція компетентнісного підходу у вітчизняний освітній простір обумовила вивчення й розробку широкого кола питань, пов’язаних з визначенням його змісту, складових, механізмів застосування в педагогічній науці, яким присвячено велика кількість досліджень вітчизняних й зарубіжних

науковців (В. Вербицький, Г. Зайчук, Е. Зеєр, І. Зимня, Д.Заводчиков, Н. Мурована, О. Овчарук, О. Пометун, М. Пустовий, М. Соснін, Н. Табачук, М. Філатов, А. Хугорський, Ю. Швалб та ін.). Концептуальні ідеї модернізації вітчизняної вищої освіти на засадах компетентнісного підходу, представлені у фундаментальних працях І.Беха, Т.Браже, І.Єрмакова, І.Зязюна, В. Краєвського, Н.Ничкало, Дж.Равена, О.Савченко, В.Сластьоніна, В.Ядова), стали теоретико-методологічним підґрунтям для його інтеграції у професійну мистецьку освіту.

Окреслення особливостей такої інтеграції та визначення специфіки функціонування компетентнісного підходу в мистецькому освітньому просторі стало предметом дослідження багатьох науковців (О.Єременко, А.Козир, О.Олексюк, В.Орлов, О.Отич, Г.Падалка, А.Растригіна, О.Ростовський О.Щолокова та ін.), що наразі складає вагомий науковий доробок напрацювань у зазначеній галузі. Упродовж останніх десятиріч численними вітчизняними дослідниками докладно вивчались проблеми формування ключових та професійних компетенцій майбутніх вчителів загалом (А. Лановенко, Я.Логінова, Н.Нагорна, О. Семенова Г.Скрипка), й учителів музики зокрема (С.Грозан, О.Горбенко, Л. Пушкар та ін.).

Отже, спектр досліджень щодо застосування компетентнісного підходу в мистецькій освіті продовжує розширюватись. Проте наряду з вагомими позитивними досягненнями та величезним обсягом роботи, що мали зробити фахівці вищої школи в контексті нового освітнього дискурсу: переглянути освітні